שיח-אברהם מצוי Vitex agnus-castus פורח בגדות נחלי איתן ואכזב (יולי 2017)

כתבה: **ערגה אלוני**

שיח אברהם מצוי *Vitex agnus-castus* (ורבניים), הוא צמח ים-תיכוני נפוץ, הפורח בעונת הקיץ בתפרחות סגולות מרשימות, בתקופה בה הפריחה של מינים אחרים דלה. השיח רב-שנתי, נשיר חורף, מסועף, המגיע לגובה של 2-3 מ'. גבעולי הצמח ארוכים וגמישים. הענפים התחתונים מעוצים. העלים כפניים, ערוכים על הגבעול בסידור נגדי. כל עלה מורכב מ- 5–7 אונות מפורדות ארוכות, בעלי שפה חלקה, המחוברות לקצה הפטוטרת. כל אונה מחולקת ע"י עורק ראשי לשני חלקים שווים. צבע שטח פני העלה העליון ירוק אילו צידו התחתון – אפור. בחורף, השיח עומד בשלכת. בתקופה זו מצויים עליו פירות בשלים.

שיח-אברהם מצוי. צילמה – ערגה אלוני ©
מימין – מראה כלל העת שיא הפריחה; משמאל – העלים המורכבים דמויי כף-יד
להגדלה – לחצו על התמונות

הפרחים מסודרים בתפרחת אשכול-מורכב המתפתחת בחיקי העלים ונישאת גם בראשי הענפים. הפרחים ערוכים בדורים צפופים ונישאים על עוקצים קצרים, וכל תפרחת יוצרת כתם צבע בולט. הפרחים קטנים, כחולים-סגולים ודו-מיניים, אורכם 10 מ"מ. הגביע בן 5 עלים מאוחים. כל עלה גביע מסתיים בשן בולטת. הגביע אינו נושר אחרי הפריחה.

שיח-אברהם מצוי. צילמה – ערגה אלוני ©
מימין – תפרחות בקצה ענף. הפרחים מסודרים בדורים; במרכז – תפרחות עם ניצני פרחים ופרחים פתוחים; משמאל – ביקור דבורת דבש בתפרחת
להגדלה – לחצו על התמונות

הכותרת דו-שפתנית ומורכבת מ-5 עלי כותרת מאוחים היוצרים בבסיסם צינור המתרחב בהמשכו ומסתיים באונות חופשיות. שתי אונות הכותרת העליונות קטנות מהשאר, האונות הצדדיות גדולות יותר והאונה התחתונה ארוכה ובולטת מהשאר. בכניסה ללוע הפרח מצוי לעתים כתם לבן, עליו שערות לבנות בולטות. גודל הכתם והשעירות אינם אחידים. בפרח 4 אבקנים שונים בארכם, זיריהם מעורים בצינור הכותרת. שני אבקנים קצרים ושניים יותר ארוכים. הזיר דק וצבעו תכול. המאבק יושב אופקית. בעת הבשלת המאבק נפרדות שתי הלשכות זו מזו ואבקה רבה מתפזרת מהן. השחלה עילית ועמוד העלי קצר מהאבקנים. צבעו ורוד והוא מסתיים בצלקת בת שתי שינים ארוכות. ההאבקה נעשית ע"י חרקים: דבורי דבש רוחשות בצמח והן לקוחות חשובות המאוספות אבקה וצוף, ועל ידי כך מאביקות את הפרחים.

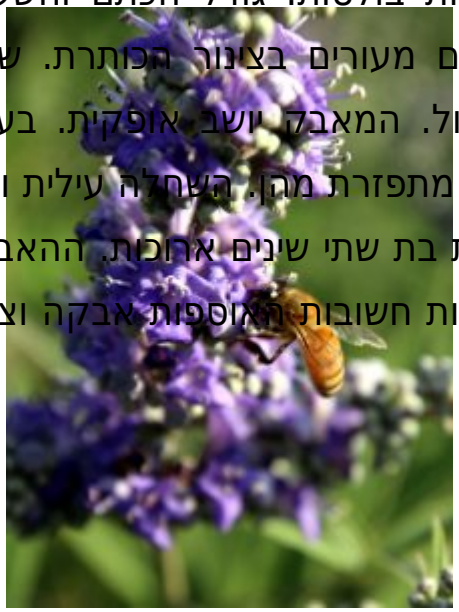

שיח-אברהם מצוי - פרחים. צילמה - ערגה אלוני ©
מימין - קבוצת פרחים: הגביע הכותרת האבקנים והעלי; במרכז - הפרח בלתי נכון, הכותרת המאוחה ו-4 אבקנים; משמאל - אבקנים בשלים בגובה שונה.
להגדלה - לחצו על התמונות

לאחר ההפרייה הכותרת נושרת והשחלה מתפתחת לפרי שהוא אגוזית כדורית שקוטרה 2-5 מ"מ המכילה זרעים אחדים אשר כושר נביטתם טוב. הצמח מתרבה גם ברבייה וגטטיבית, באמצעות השתרשות הענפים.

שיח אברהם מצוי פורח בקיץ, מיוני עד ספטמבר.

שיח-אברהם מצוי. צילמה - ערגה אלוני ©
מימין - פירות (אגוזיות); במרכז - הצמח בגדות נחל יחד עם הרדוף הנחלים וקנה מצוי; משמאל - צמח בגינון עם פריחה ורודה
להגדלה - לחצו על התמונות

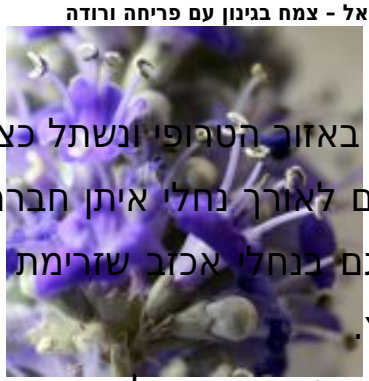

שיח-אברהם מצוי הוא צמח ים-תיכוני, אך הוא גדל גם באזור הטרופי ונשתל כצמח תרבות באירופה באזור הממוזג. בארץ גדל בר בבתי-גידול לחים לאורך נחלי איתן חברה אחת עם **הרדוף הנחלים, קנה מצוי** ומינים נוספים. הוא גדל גם בנחלי אכזב שזרימת המים בהם עונתית וניתן למצוא אותו גם בנחלי האכזב בדרום הארץ.

שיח אברהם מצוי גדל במגוון רחב של טיפוסי קרקע וכצמח הקשור לבתי גידול לחים הוא עמיד יחסית ליובש הקרקע ולמליחותה ואיננו נפגע מטמפרטורות נמוכות. יש עדויות שזרעי הצמח שומרים על חיוניותם גם 15 שנה. הצמח איננו רגיש למזיקים פרט לציקדה

Hyalesthus obsoletus התוקפת גם גפנים בכרמים וידועה כמעבירה להם מחלה קשה בשם "המחלה השחורה".

בגלל תכונות הצמח החשובה שהיא היכולת להסתפק במעט מים, וכן כתמי צבע הפריחה היפים כמו גם היותו צמח מרעה חשוב לדבורת הדבש, פותחו זני תרבות בצבעים אחרים כמו ורוד, לבן תכלת. מינים אלה מככבים בשטחי הגינון ונשתלים גם לאורך כבישים בהם יש זרימות מים. הצמח ידוע גם כצמח שענפיו הגמישים משמשים לקליעת סלים. אך בעיקר הוא מוכר כצמח מרפא. בצמח מצויים גליקוזידים ולבנואידים. הפלבונואידים (ויטמין P) הם תרכוכות מטבוליות משניות המסונתזות ע"י צמחים שונים ולהם תפקידים כמו: מתן צבע צהוב אדום וכחול וכן הם בעלי יכולת אנטי-בקטריאלית גבוהה. זרעי הצמח מכילים שמן בריכוז 0.4 -0.7 אחוז, מבין החומרים המצויים בשמן הזרעים, החשובים בהם הם קסטיצין (Casticin), וויטקסין (Vitexin). הקסטיצין משמש לאיזון הורמוני המין הנשיים. ברפואה העממית כל חלקי הצמח שמישים. חליטה של האברים ושימוש בנוזל, עוזרים כנגד כאב-ראש, כאבי פרקים, כאב-בטן והרעלות. כמו כן משמשים לחיזוק שורשי השיער ולשיפור הראייה.

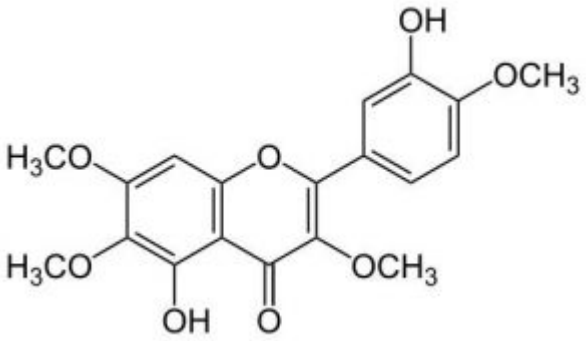

קסטיצין – מבנה המולקולה

בארץ מצויים שני מינים של שיח-אברהם. המין השני, **שיח-אברהם קיפח**, הוא גבוה יותר, גדל ליד מים רק באזור הכנרת ובקעת החולה.

ספרות:

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. הוצאת כנה. ירושלים.

פרגמן-ספיר א 2008 פרחי עין גדי וחוף ים המלח. מדריך לצמחי בקע ים המלח וחוף עין גדי. רשות הטבע והגנים. עמ' 28.

קריספיל נ 1985 צמחי מרפא, מדריך שדה לצמחי המרפא של א"י. הוצאת דפוס המקור.

———————————————————————————————

Hoffman D 2003 Medicin Herbalism: The science and practice ofherbal.
.medicin. Healing Arto press. Rachester, Vermont

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני ע 2017 שיח-אברהם מצוי Vitex agnus-castus פורח בגדות נחלי איתן ואכזב (יולי 2017), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 4.
https://www.kalanit.org.il/vitex-agnus-castus